

سنجش و رتبه‌بندی قدرت ملی کشورها در جهان اسلام

سید هادی زرقانی^{۱*}

تاریخ دریافت: ۹۱/۲/۱۶

تاریخ پذیرش: ۹۱/۵/۲۱

چکیده

به مجموعه‌ای از توانایی‌های مادی و معنوی که در قلمرو یک واحد جغرافیایی - سیاسی به نام کشور وجود دارد، قدرت ملی گفته می‌شود. سنجش و اندازه‌گیری قدرت ملی کشورها به منظور تعیین جایگاه کشور در نظام ژئوپلیتیک جهانی و مقایسه قدرت کشورها، همواره از دغدغه‌های جغرافی دانان سیاسی، دانشمندان علوم سیاسی و روابط بین‌الملل بوده است. از همین رو، تلاش‌های متعددی از سوی صاحب‌نظران برای سنجش قدرت کشورها در قالب ابداع روش‌ها و مدل‌های تک‌متغیره و چندمتغیره محدود انجام شده است. در این پژوهش با مروری بر مدل‌های پیشین سنجش قدرت ملی و با استفاده از مدل جدید سنجش قدرت ملی، قدرت کشورهای جهان اسلام در قالب نه فاکتور اقتصادی، سیاسی، نظامی، فضایی، فرامرزی، سرزمینی، علمی و فناوری، اجتماعی و فرهنگی بررسی و ارزیابی شده است. بر این اساس، ضمن مشخص کردن رتبه کشورهای جهان اسلام از نظر میزان قدرت در ابعاد مختلف سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و... به مقایسه رتبه جمهوری اسلامی ایران با کشورهای مذکور در هر کدام از فاکتورهای نه‌گانه و همچنین در مجموع فاکتورها (میزان قدرت ملی) پرداخته، و در پایان نیز ساختار سه‌سطحی قدرت بر اساس مدل مزبور ترسیم شده و جایگاه کشورهای جهان اسلام در این ساختار مشخص شده است.

واژگان کلیدی: ساختار قدرت، ژئوپلیتیک، قدرت ملی، جهان اسلام، جمهوری اسلامی ایران.

۱* . استادیار جغرافیای سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد. h-zarghani@um.ac.ir

مقدمه

قدرت ملی به مجموعه‌ای از توانایی‌های مادی و معنوی گفته می‌شود که در قلمرو یک واحد جغرافیایی - سیاسی به نام کشور یا دولت وجود دارد (کاظمی، ۱۳۷۳: ۱۷۰). موقعیت هر کشور در نظام بین‌المللی و سلسله‌مراتب قدرت جهانی به میزان قدرت ملی آن در میان کشورها بستگی دارد و این امر روی الگوی روابط خارجی کشور در ابعاد مختلف سیاسی، اقتصادی، امنیتی و... تأثیر می‌گذارد. از همین رو، سنجش و اندازه‌گیری قدرت ملی کشورها به منظور تعیین جایگاه کشور در نظام ژئوپلیتیک جهانی و مقایسه قدرت کشورها، همواره از دغدغه‌های جغرافی‌دان‌های سیاسی، دانشمندان علوم سیاسی و روابط بین‌الملل محسوب شده و برای اندازه‌گیری قدرت کشورها در تمامی دوران بعد از جنگ، به ویژه در دهه‌های ۶۰ و ۷۰ میلادی تلاش‌های متعددی انجام شده است (Tellis, & Others, 2000: 12). در چارچوب این تلاش‌ها صاحب‌نظران و متخصصان رشته‌های مختلف برای تعیین موقعیت کشورها در سیستم جهانی و مقایسه آنها با یکدیگر به ابداع روش‌ها و الگوهای تک‌متغیره و چندمتغیره محدود مبادرت کرده‌اند که همه آنها از منظر یک یا چند متغیر یا بعد محدود کشورهای جهان را رتبه‌بندی و مقایسه کرده‌اند، اما هیچگاه منعکس‌کننده قدرت ملی جامع و فراگیر کشورها نبوده‌اند (حافظ‌نیا، ۱۳۸۵: ۲۸۴).

این مقاله بر اساس مدلی که در قالب رساله دکتری نگارنده طراحی شده است به سنجش قدرت ملی کشورهای جهان اسلام پرداخته است (زرقانی، ۱۳۸۵: ۱۴۰-۱۲۵). این توضیح لازم است که سنجش قدرت در این مدل بر پایه نه فاکتور اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، فرامرزی، سرزمینی، نظامی، فضایی و علمی صورت گرفته است که از مجموع این فاکتورها قدرت ملی کشورها مشخص، و هر فاکتور از چند متغیر و شاخص تشکیل شده است که اطلاعات مربوط به متغیرها و شاخص‌ها به طور عمده از سازمان‌ها و نهادهای رسمی بین‌المللی همانند یونسکو، فائو، سازمان تجارت جهانی، بانک جهانی و ... گرفته شده است. اطلاعات مربوط به متغیرها از سال ۲۰۰۷ به قبل می‌باشد.

الف- مبانی نظری

۱- تعریف و مفهوم قدرت

قدرت در اصل به توان و استعداد انسان برای انجام کاری که مطلوب اوست اطلاق می‌شود. از منظر سیاسی قدرت عبارت است از عواملی که یک بازیگر را قادر می‌سازد تا رفتار بازیگران دیگر را در نفوذ خود قرار دهد. بر این اساس بازیگران می‌توانند حکومت‌ها، ملت‌ها، کشورها و سایر گروه‌ها را در انجام اقدامی مشخص و یا جلوگیری از آن تحت نفوذ قرار دهند» (Glassner, 2004: 216). مفهوم «قدرت» در مرکز تمام تحلیل‌هایی وجود دارد که در عالم سیاست انجام می‌شود و همان‌طور که هانس مورگنتا می‌گوید، همه سیاست‌ها تلاشی برای کسب قدرت است (سیف‌زاده، ۱۳۸۴: ۲۵). اهمیت قدرت و حضور آن در جهان سیاست، به اندازه‌ای است که عده‌ای مانند ولفرز آن را به «نقش پول» در روابط اقتصادی تشبیه کرده و معتقدند قدرت همان کاری را در سیاست بین‌الملل می‌کند که پول در اقتصاد جهانی انجام می‌دهد (سیف‌زاده، ۱۳۷۹: ۱۷۰)؛ زیرا کشورها به‌طور دائم برای کسب قدرت تلاش می‌کنند و قدرت برای بقا و حفظ موجودیت آنها ضروری است. به عبارت دقیق‌تر، مبارزه کشورها برای کسب قدرت، حفظ قدرت و یا نمایش قدرت است (عالم، ۱۳۷۶: ۸۸).

۲- تعریف قدرت ملی

قدرت وقتی در قالب یک جامعه یا ملت نگریسته می‌شود و برآیند توانایی‌های آن جامعه یا ملت باشد، از آن به قدرت عمومی و کلی تعبیر می‌شود. در این چارچوب، مجموعه انسان‌هایی که ملتی را تشکیل داده‌اند و در شکل یک کشور، سازمان سیاسی پیدا کرده‌اند قدرتی دارند که از برآیند قوای ترکیب شده آنها به دست می‌آید و آن را قدرت ملی آن کشور یا ملت می‌توان دانست. به عبارت دقیق‌تر، قدرت ملی به عنوان مفهومی ژئوپلیتیکی، صفت جمعی افراد یک ملت یا ویژگی کلی یک کشور را منعکس می‌کند که برآیند توانایی‌ها و مقدرات آن ملت یا کشور محسوب می‌شود (حافظ‌نیا، ۱۳۸۵: ۵۱). چنین قدرتی حاصل ترکیب و جمع جبری وجوه مثبت و منفی عناصر و بنیان‌های قدرت آن کشور می‌باشد که از پویایی برخوردار بوده و نسبت به ملت‌ها و کشورهای دیگر قابل فهم و درک است.

۳- منابع قدرت ملی

قدرت ملی منشاء و مبادی گوناگونی دارد و بر عوامل و منابع گوناگونی تکیه داشته و از آنها ناشی می‌شود. عوامل و منابع اصلی شکل‌دهنده قدرت ملی کشورها در حوزه‌های مختلفی قرار دارند. بدین ترتیب عوامل اقتصادی، فردی و شخصیتی، جغرافیایی، علمی و روحانی، اجتماعی و نظایر آن جملگی می‌توانند منشاء قدرت کشورها باشند که در یک کارکرد جمعی به تولید قدرت ملی می‌پردازند (حافظ‌نیا، ۱۳۸۹: ۱۲۲). عوامل قدرت ملی به صورت کمی و کیفی وجود دارند؛ یعنی متغیرهای هریک از عوامل مزبور ممکن است جنبه کمی و یا کیفی داشته باشند. ضمن اینکه برخی از عوامل قدرت، نقش اساسی و مبنایی دارند و برخی به طور ثانوی مطرح می‌شوند (تلیس، ۱۳۸۳: ۲۵). جدول ۱ مهم‌ترین منابع و عناصر قدرت ملی را از دیدگاه دانشمندان مختلف نشان می‌دهد.

۴- سنجش قدرت ملی

موضوع سنجش و اندازه‌گیری قدرت کشورها همواره مدنظر اندیشمندان بوده است و در کنار بررسی منابع و سرچشمه‌های قدرت، برخی اندیشمندان نیز در صدد سنجش و ارزیابی قدرت کشورها برآمده‌اند. در این چارچوب برخی از صاحب‌نظران و محققان توانسته‌اند بر اساس پاره‌ای از عوامل و متغیرها، میزان قدرت کشورها را بسنجند و آنها را با هم مقایسه کنند و جایگاه کشورها و مناطق را در جهان نشان دهند. در مجموع، قدرت نسبت به قدرتی دیگر، چند شاخص مهم، یا سطح قدرت به هم سنجیده می‌شود، یعنی معدلی از مجموعه عناصر تولیدکننده قدرت یک کشور سنجیده می‌شود. به طور کلی مجموعه تلاش‌های انجام شده در زمینه سنجش قدرت ملی کشورها را در قالب دو دسته شامل مدل‌های تک‌متغیره و مدل‌های چندمتغیره سنجش قدرت ملی می‌توان تقسیم‌بندی کرد (زرقانی، ۱۳۸۹: ۵۴).

در گروه مدل‌های ترکیبی یا چندمتغیره سنجش قدرت ملی به مدل‌های ارائه شده به وسیله کلیفورد جرمین (Muir, 1975:149)، فوکس (پرسکات، ۱۳۵۲: ۵۳)، ریچارد مویر (Muir, 1975:150) و سوئل کوهن (Cohen, 1994:48) می‌توان اشاره کرد (زرقانی، ۱۳۸۹: ۴۶). جدول ۲ مهم‌ترین مدل‌های چندمتغیره قدرت را نشان می‌دهد.

جدول ۱. منابع، عوامل و عناصر قدرت ملی از منظر دانشمندان مختلف

ردیف	نام متغیر
۱	جمعیت، ویژگی‌های کمی و کیفی آن
۲	کیفیت رهبری، مدیریت، کیفیت حکومت
۳	منابع طبیعی، مواد خام، معادن
۴	روحیه ملی، صفت ملی، خصوصیت ملی
۵	موقعیت جغرافیایی
۶	قدرت نظامی، ارتش، تسلیحات، فرماندهی نظامی
۷	وسعت کشور
۸	علم و تکنولوژی
۹	شکل حکومت
۱۰	وحدت ملی، یکپارچگی ملی، انسجام ملی
۱۱	روابط خارجی، کیفیت دیپلماسی، پرستیژ بین‌المللی
۱۲	منابع مالی، قدرت مالی و سرمایه‌گذاری
۱۳	تولید صنعتی، ظرفیت صنعتی
۱۴	رشد و توسعه اقتصادی
۱۵	ایدئولوژی
۱۶	روابط اقتصادی، تجارت خارجی
۱۷	تولیدات کشاورزی، غذا
۱۸	پایگاه استراتژیک، شرکای استراتژیک، موقعیت استراتژیک
۱۹	ثبات سیاسی و کفایت سیاسی
۲۰	وضعیت مرزها و نوع روابط با همسایگان
۲۱	شکل کشور، توپوگرافی
۲۲	اقلیم
۲۳	تولید ناخالص ملی
۲۴	رسانه‌های ارتباطی و اطلاعاتی
۲۵	تجانس نژادی
۲۶	حمل و نقل و ارتباطات
۲۷	اهداف استراتژیک
---	جمع

منبع: زرقانی، ۱۳۸۹: ۱۵۴

جدول ۲. مدل‌های چندمتغیره سنجش قدرت ملی

سال ارائه	تعداد متغیرهای بکار رفته در مدل	طراح مدل
۱۹۵۶	۲۶ متغیر: در قالب سه عامل ظرفیت اقتصادی، صلاحیت اجرایی و انگیزه جنگیدن	کلاوس نور
۱۹۷۰	۳ متغیر: تولید ناخالص داخلی، سرانه جمعیت و تراکم جمعیت	الکوک و نیوکمب
۱۹۷۲	۶ متغیر: جمعیت، مصرف انرژی، تولید فولاد، هزینه و تعداد نیروهای نظامی	دیوید سینگر
۱۹۷۲	۶ متغیر: وسعت سرزمین، جمعیت، درآمد حکومت، هزینه‌های دفاعی، حجم تجارت بین‌المللی و اندازه نیروهای مسلح	وینه فریس
۱۹۷۵	۵ متغیر: وسعت، جمعیت، تولید فولاد، تعداد نفرات ارتش و تعداد موشک‌های قاره‌پیما	ریچارد مویر
۱۹۹۱	۱۰ متغیر: میزان پس‌انداز، تولید کشاورزی، تولید صنعتی، درصد صادرات تحقیق و توسعه، تعداد دانشمندان، تعداد مهندسان، تعداد اختراعات	سوئل کوهن
۲۰۰۰	۲۵ متغیر: در سه دسته منابع، نیروی انسانی و ...	تلیس و بلی

منبع: زرقانی، ۱۳۸۵: ۱۴۶

از سوی دیگر برخی از صاحب‌نظران از جمله آینیس کلاو، ویلیام تامپسون (تلیس، ۱۳۸۳: ۲۸) کینزلی دیوس و گلد اشتاین (Goldstein, 1999: 59) از شاخص‌های تک‌متغیره محدود مانند درآمد سرانه، تولید ناخالص ملی، تعداد نیروی نظامی، هزینه نظامی، سطح تکنولوژی و نظایر آن به‌عنوان نماد و نمایشگر سطح قدرت ملی کشورها استفاده کرده‌اند که این رویکرد نیز به انعکاس تمامی قابلیت‌ها و توانایی‌های یک ملت یا کشور و مقایسه آن با دیگران قادر نمی‌باشد (Kadera, 2004: 32). جدول ۲ برخی از مهم‌ترین متغیرها و شاخص‌های به‌کاررفته در رویکرد تک‌متغیره سنجش قدرت ملی را نشان می‌دهد.

از اساس اندازه‌گیری قدرت ملی کشورها با مشکلات و موانع متعددی روبرو است. از جمله به کیفی بودن برخی عوامل و متغیرهای قدرت و نیز عدم تجانس آنها می‌توان اشاره کرد که از موانع اصلی اندازه‌گیری و برآورد قدرت ملی کشورها و در اصل دستیابی به مدل کمی اندازه‌گیری آن محسوب می‌شود. به همین دلیل این موضوع به‌صورت یک مشکل عمومی در جهان همچنان باقی مانده است (حافظ‌نیا، ۱۳۸۵: ۲۸۴). چنان‌که پیتر تیلور از جغرافی‌دانان سیاسی، ارائه یک مدل جامع

محاسبه قدرت ملی را حل یک معضل مهم در جغرافیای سیاسی دانسته است (Taylor, 1993:29).

جدول ۳. «الگوهای تک‌متغیره سنجش قدرت ملی»

ردیف	طراح مدل	نوع شاخص	نام شاخص
۱	کینزلی دیویس	اقتصادی	درآمد ملی
۲	چارلز هیش و رونال مک‌کین	اقتصادی	تولید ناخالص ملی
۳	بروس راست و اسکار مورگسترن	اقتصادی	کل مصرف سوخت و انرژی برق
۴	جوشا گلداشتین	اقتصادی	تولید ناخالص ملی
۵	آی‌نیس کلاد و کارل دیوش	نظامی	توان‌مندی و نیروی نظامی
۶	نورمن آلکوک و آلن نیوکمب	نظامی	هزینه نظامی و نیروی نظامی
۷	جورج مدلسکی و ویلسام تامپسون	نظامی	اندازه نیروی دریایی

منبع: زرقانی، ۱۳۸۶: ۱۴۷

ب- روش تحقیق و محیط‌شناسی تحقیق

۱- روش

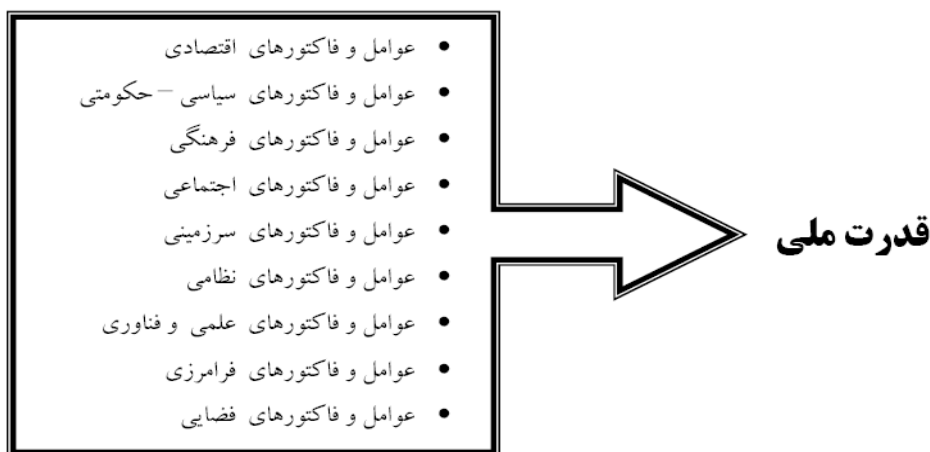
روش کلی تحقیق توصیفی- تحلیلی است. ضمن اینکه در گردآوری اطلاعات از دو روش مطالعه کتابخانه‌ای و مطالعه میدانی استفاده شده است. بدین ترتیب در مطالعه کتابخانه‌ای با مراجعه به کتب، مجلات، سالنامه‌های آماری سازمان‌های بین‌المللی؛ همچنین مراجعه به سایت‌های اینترنتی مرتبط با موضوع اطلاعات موردنیاز گردآوری شد. در مطالعه میدانی نیز بر مبنای روش دلفی، به تدوین پرسشنامه‌ای برای گردآوری نظرات خبرگان که از اساتید دانشگاه‌ها در گرایش‌های مختلف متناسب با نوع فاکتورها بودند اقدام شده است. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از روش‌های آماری توصیفی و استنباطی با کمک نرم‌افزارهای آماری (SPSS) و (Sas) بر حسب ضرورت استفاده شده است.

روش کار در طراحی مدل نیز به‌طور مختصر بدین شرح است:

در مرحله اول ۲۸ مدل نظری راجع به عناصر قدرت ارزیابی، و مدل نه‌فاکتوری زیر در جایگاه مبنای طراحی مدل سنجش قدرت ملی انتخاب شد.

در مرحله دوم با مراجعه به منابع مختلف ۲۸۰ متغیر و شاخص در ابعاد مختلف سیاسی، اقتصادی، نظامی و... گردآوری شد. متغیرهای موردنظر با توجه به دو ملاک وجود داده‌های جهانشمول و کمی بودن متغیرها غربال‌گری شد، در نتیجه ۱۳۰ متغیر حذف و ۱۵۰ متغیر باقی‌ماند.

شکل ۱. عوامل و فاکتورهای قدرت ملی

منبع: حافظ‌نیا، ۱۳۸۵: ۷۳-۲۷۰

۱۵۰ متغیر در قالب مدل نظری نه‌فاکتوری فوق دستهبندی شدند. در مرحله بعد برای استفاده از نظر خبرگان درباره شناخت اهمیت و میزان تأثیر متغیرها بر قدرت ملی، پرسشنامه‌ای تنظیم و در اختیار ۵۰ نفر از اساتید رشته‌های مختلف اقتصاد، جغرافیا، علوم سیاسی، روابط بین‌الملل، جغرافیای سیاسی، علوم اجتماعی و... قرارگرفت. با استفاده از روش تحلیل عاملی (Factor Analysis) داده‌های جمع‌آوری‌شده از پرسشنامه‌ها تجزیه و تحلیل شد و ۸۷ متغیری که از نظر خبرگان تأثیر بیشتری بر قدرت ملی داشتند از طریق روش تحلیل عاملی شناسایی و انتخاب شدند (جانسون، ۱۳۷۸: ۵۴). طراحی مدل اولیه سنجش قدرت ملی با استفاده از روش ماتریسی صورت گرفت. در این روش، از جداول دوبعدی استفاده می‌شود که در یک بعد آن نام کشورهای مستقل جهان و در بعد دیگر جدول عناوین شاخص‌ها و متغیرها درج می‌شود. سپس مقادیر مربوط به خانه‌های جدول در آن قرارگرفت و در نهایت ارقام با یکدیگر جمع جبری شده و میزان قدرت ملی کشورها مشخص شد (حافظ‌نیا، ۱۳۸۵: ۳۰۱). بر اساس روش ماتریسی اطلاعات مربوط به کشورها در ردیف و مقادیر مربوط به ۸۷ متغیر در ستون ماتریس مذکور درج شد. در مرحله بعد مقادیر مربوط به متغیرها با سه روش (روش سهم درصد، روش شاخص مورس و روش قراردادی) به امتیازات کمی تبدیل شدند. در نهایت امتیازات مربوط به هر متغیر درباره کشورها در داخل ماتریس ثبت شد و با جمع جبری امتیازات متغیرها امتیاز نهایی هریک از فاکتورهای نه‌گانه مشخص شد. درواقع با جمع جبری امتیاز متغیرهای

هر کشور در فاکتورهای نه‌گانه، امتیاز هر کشور در آن فاکتور به‌دست‌آمد و سپس کشورها بر اساس امتیاز کسب‌شده از هر فاکتور رده‌بندی شدند. درنهایت با جمع امتیازات نه فاکتور امتیاز نهایی کشورها که نشان‌دهنده میزان قدرت ملی آنهاست تعیین شده، و بر اساس آن ساختار قدرت منطقه‌ای ترسیم، و رتبه و جایگاه هر کشور در این ساختار مشخص شده‌است.

۲- محیط‌شناسی تحقیق

کانون مرکزی ظهور اسلام جزیره‌العرب است که به لحاظ تاریخی و جغرافیایی پیشینه‌ای کهن دارد (جان‌احمدی، ۸۹: ۷). شکی نیست که جهان اسلام از قرن‌ها پیش تاکنون از ملت‌هایی با ملیت و فرهنگ و تمدن و ساختار اجتماعی متفاوتی شکل گرفته‌است، اما آنچه این ملت‌ها را به یکدیگر مربوط می‌کند، همان ایمان صادقانه به خدا و کتب آسمانی و انبیا و روز آخرت است. همچنین این ملت‌ها همواره به آخرت و تعاون با یکدیگر بر اساس ارزش‌های والا و اصول اخلاقی واحد و کامل اسلامی تمایل داشته‌اند (ولایتی، ۱۳۸۹: ۱). راجع به قلمرو جهان اسلام و حدود آن دیدگاه‌های متفاوتی وجود دارد، اما در مجموع این عنوان شامل کشورهای مسلمان است که بیشتر مردم آن دین اسلام را اختیار کرده‌اند و نیز اقلیت‌های مسلمان که در نواحی دیگر سکونت دارند با این عنوان قرار می‌گیرند. سرزمین‌های اسلامی با نواحی مسلمان‌نشین تفاوت دارد، کشورهای اسلامی افزون بر اکثریت مسلمان، به‌طور معمول عضو سازمان کنفرانس اسلامی هستند (گلی‌زواره، ۱۳۸۵: ۱۶۰).

قلمرو جهان اسلام از قرن اول هجری به بعد، سیر تحول تاریخی متفاوتی را پشت‌سر گذاشته‌است. در حال حاضر مجموعه عظیم جغرافیایی جهان اسلام، سرزمینی را به طول یازده هزار کیلومتر و به عرض بیش از ۵۰۰۰ کیلومتر، با ترکیبی بسیار متنوع- از نظر انسانی و طبیعی- شامل می‌شود (عزتی، ۱۵۴: ۱۳۸۷). کشورهای اسلامی شامل کشورهای بزرگ و کوچک بسیاری است که از اروپا تا دورافتاده‌ترین نقاط شرق آسیا و بیش از ۹۰ درصد از آفریقای شمالی تا مجاورت سرزمین‌های سرد و یخ‌بسته سیبری را فراگرفته‌است (نظری، ۱۳۸۶: ۳). جهان اسلام شامل یک بدنه اصلی است که از کرانه‌های اقیانوس اطلس شروع شده‌است و با جغرافیایی به‌طور تقریبی از جنوب غربی- شمال شرقی تا غرب چین امتداد می‌یابد. خارج از این بدنه پیوسته و یکپارچه ارضی، قطعات پراکنده جغرافیایی در اطراف آن یا سایر مناطق جهان نیز وجود دارد که اکثریت قاطع یا نسبی آنها را مسلمانان تشکیل می‌دهند (حافظ‌نیا، ۱۳۷۹: ۲۴۴).

نقشه ۱. قلمرو جهان اسلام و پراکندگی مسلمانان

وسعت جهان اسلام معادل وسعت قاره آفریقا است. غربی‌ترین کشور جهان اسلام در غرب آفریقا است که سنگال نام دارد، اما شرقی‌ترین آن کشور اندونزی واقع در آسیای جنوب شرقی می‌باشد. میان غربی‌ترین و شرقی‌ترین کشور مسلمان حدود ۱۰ ساعت اختلاف زمان مشاهده می‌شود. ترکیه و آلبانی شمالی‌ترین و اندونزی جنوبی‌ترین سرزمین اسلامی است (گلی‌زواره، ۱۳۸۵: ۱۶۱). راجع به تعداد کشورهای اسلامی نیز نظرات مختلفی وجود دارد. اگر کشورهایی که بیش از ۷۵ درصد جمعیت آنها مسلمان است را جزء جهان اسلامی در نظر بگیریم، تعداد این کشورها ۳۶ کشور می‌باشند (حافظ‌نیا، ۱۳۷۹: ۱۲۹). برخی نیز کشورهای جهان اسلام را به تعداد ۵۰ کشور نام برده‌اند (مستوفی‌الممالکی، ۱۳۸۰: ۲۳)، اما به‌طور عموم کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی را مجموعه جهان اسلام می‌دانند، که تعداد آنها ۵۷ کشور می‌باشند (احمدیان، ۱۳۸۸: ۱۴). در این تحقیق تعداد ۴۳ کشور از مجموعه کشورهای جهان اسلام بررسی شده‌اند، و سایر کشورهای باقی‌مانده مانند جیبوتی، بروئی و... به دلیل فقدان اطلاعات در زمینه متغیرهای مفروض از مجموعه تحت بررسی حذف شده‌اند.

پ- یافته‌های تحقیق

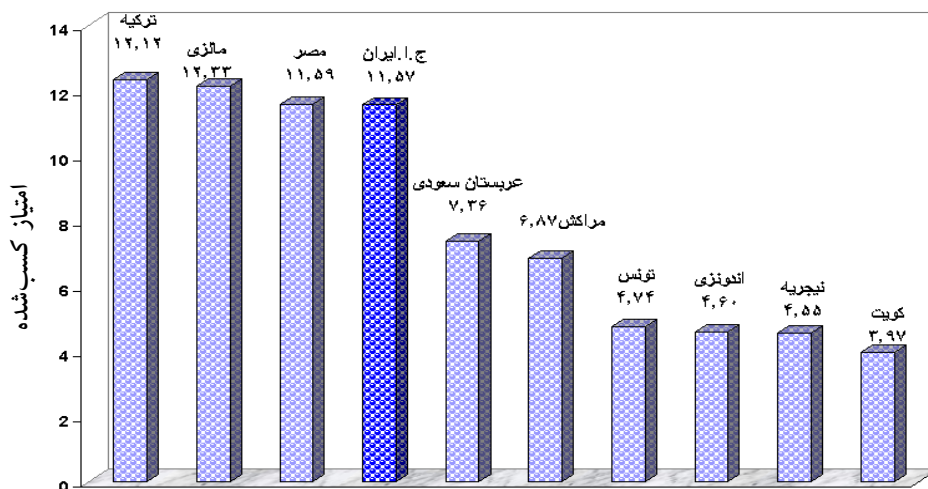
چنان‌که یادآور شد سنجش قدرت کشورها در قالب نه فاکتور علمی، اقتصادی، اجتماعی، سرزمینی، فرهنگی، سیاسی - حکومتی، فرامرزی، فضایی و نظامی انجام شده است. بر این اساس در

ابتدا رتبه‌بندی کشورهای جهان اسلام در هریک از فاکتورهای فوق با تأکید در مقایسه تطبیقی با رتبه ج.ا.ایران بررسی می‌شود. سپس ساختار قدرت در منطقه بر اساس میزان قدرت ملی کشورها که از مجموع امتیازات کشورها در نه فاکتور به‌دست آمده است بررسی می‌شود.

۱- رتبه‌بندی کشورها در فاکتور علمی و فناوری

فاکتور علمی و فناوری شامل ۱۲ متغیر است که با استفاده از روش تحلیل عاملی از بین ۲۲ متغیر انتخاب شده‌است. این متغیرها عبارت‌اند از:

- ۱- تعداد محققان در بخش تحقیق و توسعه به ازاء هریک میلیون نفر جمعیت؛ ۲- تعداد تکنسین‌ها در بخش تحقیق و توسعه به ازاء هریک میلیون نفر؛ ۳- رتبه در شاخص دسترسی دیجیتال؛ ۴- تعداد اختراع ثبت شده به ازاء هریک میلیون نفر؛ ۵- تعداد مقالات علمی- فنی به ازاء هریک میلیون نفر؛ ۶- هزینه‌های تحقیق و توسعه (R&D) به‌صورت درصدی از تولید ناخالص

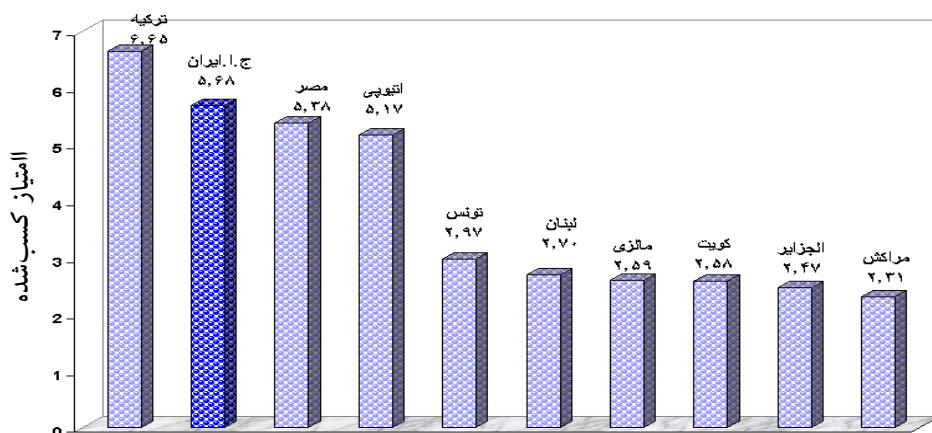
نمودار ۱. ده قدرت برتر جهان اسلام در فاکتور علمی و فناوری

داخلی؛ ۷- میانگین تعداد مقالات نمایه شده در ISI (انستیتو اطلاعات علمی)؛ ۸- تعداد مقالات حوزه نانو فناوری پذیرفته شده در ISI؛ ۹- مجلات علمی یک کشور در ISI؛ ۱۰- میزان صادرات HI-TECH (تکنولوژی سطح بالا)؛ ۱۱- سهم صنعت در تولید ناخالص ملی به درصد و ۱۲- میزان تولید برق هسته‌ای.

چنانکه در نمودار یک نشان داده شده است در فاکتور علمی و فناوری، رتبه بندی کشورها بدین نحو است که کشورهای مالزی، ترکیه، مصر، جمهوری اسلامی ایران، عربستان سعودی، مراکش، تونس، اندونزی، نیجریه و کویت به ترتیب رتبه های یکم تا دهم را به خود اختصاص داده اند. جمهوری اسلامی ایران، در زمینه قدرت علمی و فناوری رتبه چهارم جهان اسلام را در اختیار دارد؛ البته اختلاف امتیاز بین چهار رتبه اول با یکدیگر زیاد نیست درحالی که اختلاف امتیاز از رتبه چهارم به بعد کاملاً محسوس است.

۲- رتبه بندی کشورها در فاکتور فرهنگی

فاکتور فرهنگی ۱۰ متغیر و شاخص دارد که بر مبنای نظر خبرگان انتخاب و برای سنجش قدرت کشورها در زمینه فرهنگی استفاده شده است: ۱- تعداد اماکن باستانی به تأیید یونسکو؛ ۲- تعداد تلویزیون به ازاء هر هزار نفر جمعیت؛ ۳- میزان مطالعه روزنامه (چرخش روزانه روزنامه به ازاء هر هزار نفر)؛ ۴- تعداد رایانه شخصی به ازاء هر هزار نفر جمعیت؛ ۵- تعداد روزنامه ها به ازاء هر هزار نفر جمعیت؛ ۶- طول تاریخ کشور یا حکومت؛ ۷- هزینه های آموزشی به صورت درصدی از GDP؛ ۸- نرخ بی سوادی در افراد بالای پانزده سال؛ ۹- نرخ بی سوادی در زنان و ۱۰- تعداد خبرگزاری ها و بنگاه های خبرپراکنی بین المللی.

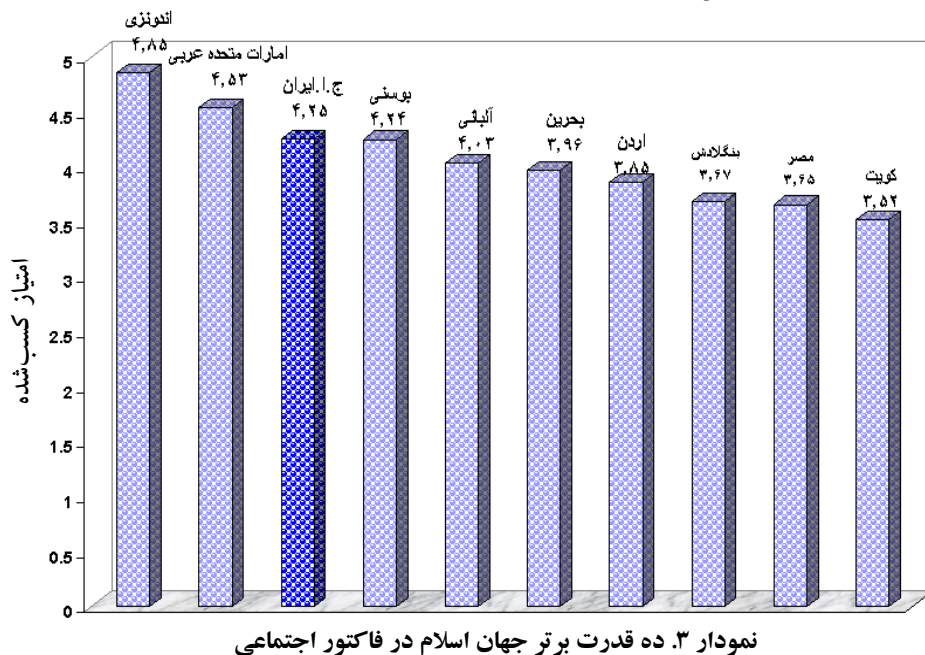
نمودار ۲.۵ قدرت برتر جهان اسلام در فاکتور فرهنگی

چنانکه در نمودار فوق (نمودار ۲) نشان داده شده است رتبه بندی کشورها در فاکتور فرهنگی، بدین صورت است که کشورهای ترکیه، جمهوری اسلامی ایران، مصر، اتیوپی، تونس، لبنان، مالزی،

کویت، الجزایر و مراکش رتبه های یکم تا دهم را به خود اختصاص داده اند. در زمینه فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، رتبه دوم جهان اسلام را در اختیار دارد و نسبت به اکثر کشورهای جهان اسلام از برتری قابل توجهی برخوردار است.

۳- رتبه‌بندی کشورها در فاکتور اجتماعی

۱۱ متغیری که ملاک اندازه‌گیری قدرت کشورها در زمینه اجتماعی قرار گرفتند عبارت‌اند از: ۱- جمعیت به میلیون نفر؛ ۲- رتبه در شاخص توسعه انسانی؛ ۳- امید به زندگی در هنگام تولد؛ ۴- برابری جنسیت در آموزش (نسبت ثبت‌نام زنان به مردان در مقاطع ابتدایی، راهنمایی و متوسطه)؛ ۵- درصد جمعیت جوان؛ ۶- تعداد پزشک به ازاء هر صد هزار نفر؛ ۷- سرانه هزینه بهداشت؛ ۸- نرخ مرگ و میر مادران به ازاء هر صد هزار تولد زنده؛ ۹- نرخ مرگ و میر نوزادان زیر ۵ سال در هر هزار تولد؛ ۱۰- درصد جمعیت محروم از دسترسی به آب سالم و بهداشتی و ۱۱- درصد جمعیت برخوردار از خدمات بهداشتی.

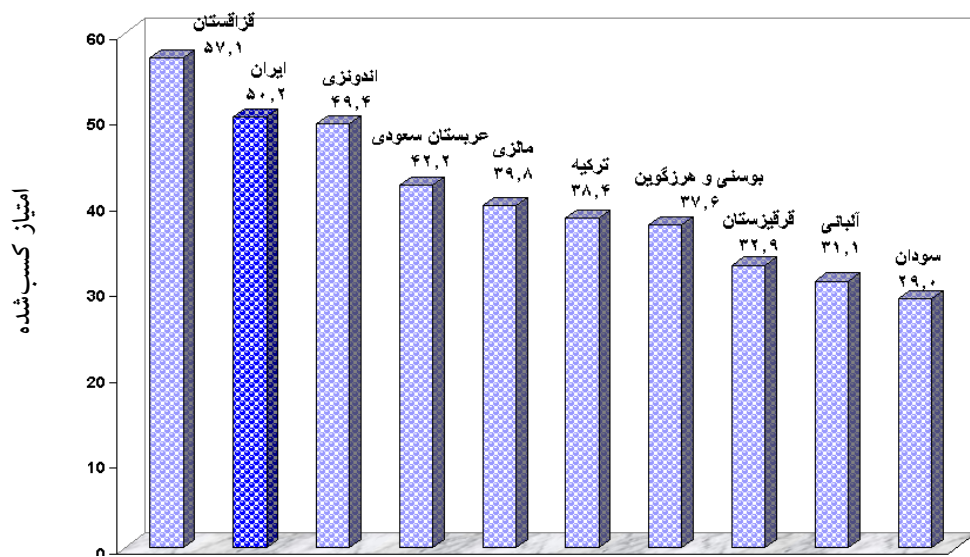
همان‌طورکه در نمودار ۳ نشان داده شده است در فاکتور اجتماعی، کشورهای اندونزی، امارات متحده عربی، جمهوری اسلامی ایران، بوسنی و هرزگوین، آلبانی، بحرین، اردن، بنگلادش، مصر و

کویت رتبه‌های یکم تا دهم را به خود اختصاص داده‌اند. در فاکتور اجتماعی، جمهوری اسلامی ایران رتبه سوم جهان اسلام را در اختیار دارد. در زمینه اجتماعی اختلاف امتیاز بین رتبه اول تا دهم کم بوده و روند کاهش امتیاز از یک سیر معتدلی برخوردار است.

۴- رتبه‌بندی کشورها در فاکتور سرزمینی

فاکتور سرزمینی ۱۱ متغیر و شاخص دارد که برای سنجش قدرت کشورها در زمینه قابلیت‌ها و توانمندی‌های سرزمینی استفاده شده است:

۱- وسعت به کیلومتر؛ ۲- میزان دسترسی به آب‌های آزاد؛ ۳- سرانه منابع آب شیرین تجدیدپذیر داخلی به متر مکعب؛ ۴- رتبه در شاخص تولید و غذا؛ ۵- کل شبکه جاده‌ای (درصد جاده‌های آسفالت از مجموع راه‌ها)؛ ۶- رتبه در شاخص پایداری محیط زیست؛ ۷- کل مسیر راه‌آهن به کیلومتر؛ ۸- معادن استراتژیک (کبالت، کروم، نیکل، اورانیوم و ...)؛ ۹- تعداد بنادر و فرودگاه‌های بین‌المللی؛ ۱۰- میزان ذخایر بالقوه نفت و ۱۱- میزان تولید برق آبی.

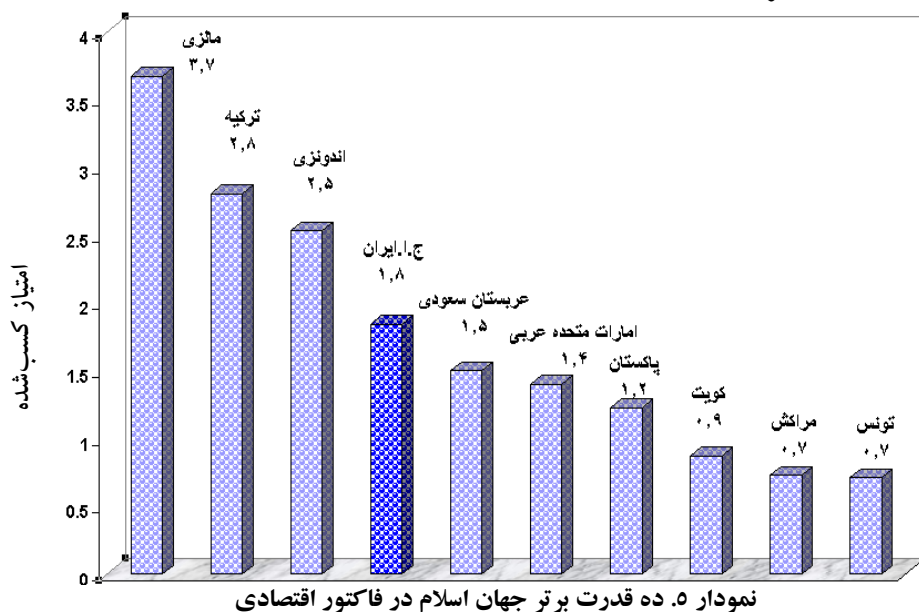
نمودار ۴. ده قدرت برتر جهان اسلام در فاکتور سرزمینی

در فاکتور سرزمینی تلاش شده تا با انتخاب متغیرها و شاخص‌های مختلف، استعدادها و ظرفیت‌های طبیعی کشورها همچون وسعت، منابع آبی، ذخایر و معادن طبیعی ارزیابی شود و هم با

انتخاب برخی متغیرها مانند شبکه جاده‌ای، راه‌آهن، حفظ محیط زیست و ... توانایی کشورها در زمینه استفاده مناسب از این قابلیت‌های طبیعی سنجش شود. چنان‌که در نمودار فوق نشان داده شده است در فاکتور سرزمینی، کشورهای قزاقستان، جمهوری اسلامی ایران، اندونزی، عربستان سعودی، مالزی، ترکیه، بوسنی و هرزگوین، قرقیزستان، آلبانی و سودان رتبه‌های یکم تا دهم را در جهان اسلام به خود اختصاص داده‌اند. رتبه دوم جمهوری اسلامی ایران در این فاکتور نشان‌دهنده قابلیت‌های عالی سرزمینی کشور است که در صورت استفاده صحیح می‌تواند در توسعه فراگیر و همه‌جانبه کشور نقش به‌سزایی داشته‌باشد.

۵- رتبه‌بندی کشورها در فاکتور اقتصادی

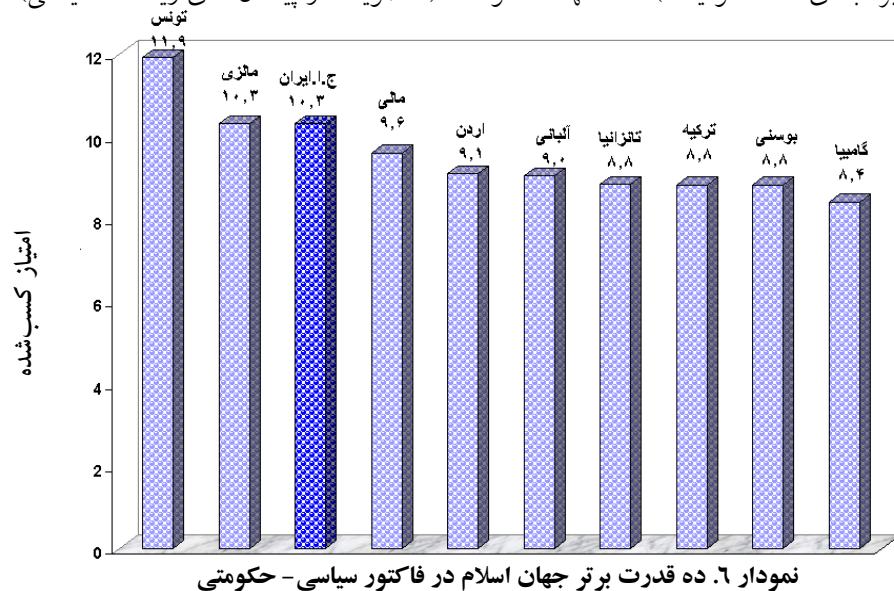
۱۱ متغیری که ملاک اندازه‌گیری قدرت کشورها در زمینه اقتصادی قرار گرفتند عبارت‌اند از: ۱- سرانه تولید ناخالص داخلی (GDP)؛ ۲- سهم GDP از مجموع GDP جهان؛ ۳- سرانه درآمد ناخالص ملی (GNI)؛ ۴- میزان جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی؛ ۵- نرخ رشد سالانه تولید ناخالص داخلی؛ ۶- سهم صادرات کالاهای صنعتی از کل صادرات؛ ۷- مجموعه ذخایر مالی بین‌المللی به دلار؛ ۸- رتبه در شاخص آزادسازی اقتصادی؛ ۹- تراز منفی تجاری؛ ۱۰- سهم واردات مواد غذایی از کل واردات و ۱۱- میزان بیکاری (به درصد).

نمودار ۵ رتبه‌بندی کشورهای منطقه را در فاکتور اقتصادی نشان می‌دهد. در فاکتور اقتصادی چهار متغیر دارای کارکرد منفی وجود داشته و از آنجا که امتیاز نهایی هر فاکتور از جمع جبری امتیازات مثبت و منفی متغیرها به دست می‌آید، در این فاکتور کشورهایی قرار دارند که عدد حاصل از جمع امتیاز مثبت و منفی آنها عدد منفی شده است. رتبه‌بندی کشورها در فاکتور اقتصادی بدین ترتیب است که مالزی، ترکیه، اندونزی، جمهوری اسلامی ایران، عربستان سعودی، امارات متحده عربی، پاکستان، کویت، مراکش، تونس به ترتیب رتبه‌های یک تا ده را به خود اختصاص داده‌اند. جمهوری اسلامی ایران با اختلاف امتیاز قابل توجهی رتبه چهارم را در میان کشورهای جهان اسلام کسب کرده است که نشان‌دهنده قدرت اقتصادی کمتر ایران نسبت به سه قدرت برتر اقتصادی جهان اسلام؛ یعنی مالزی، ترکیه و اندونزی است.

۶- رتبه‌بندی کشورها در فاکتور سیاسی - حکومتی

۱۰ متغیر و شاخص زیر مبنای ارزیابی قدرت کشورها در زمینه سیاسی - حکومتی قرار گرفتند: ۱- تعداد کودتاها؛ ۲- رتبه در شاخص آزادی (حقوق سیاسی و آزادی مدنی)؛ ۳- میزان تجانس نژادی (محاسبه بر مبنای تعدد قومیت)؛ ۴- تعهد حکومت (عضویت در پیمان‌های زیست‌محیطی)؛

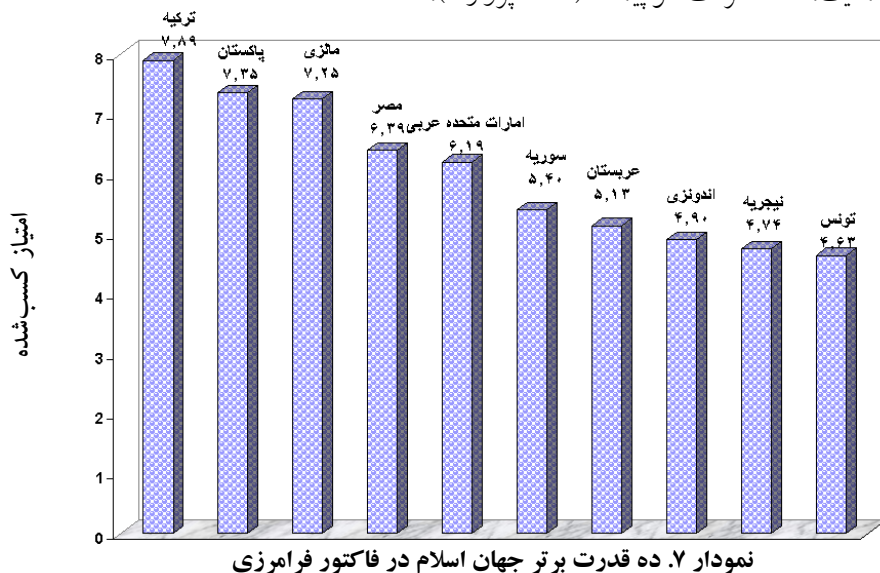
۵- رتبه در شاخص آزادی مطبوعات؛ ۶- عضویت در ۶ کنوانسیون اصلی حقوق بشر؛ ۷- پناهندگان

به هزار نفر با توجه به کشور مبداء؛ ۸- رتبه در شاخص کارایی دولت؛ ۹- رتبه در شاخص فساد؛ ۱۰- انتخاب هیئت حاکمه با رأی مردم.

چنان‌که در نمودار ۶ نشان داده شده است ده کشور برتر جهان اسلام در فاکتور سیاسی - حکومتی عبارت‌اند از: تونس، مالزی، جمهوری اسلامی ایران، مالی، اردن، آلبانی، تانزانیا، ترکیه، بوسنی و گامبیا. در فاکتور سیاسی نگاه درون‌کشوری مدنظر بوده و سعی شده تا قدرت کشورها در زمینه مدیریت سیاسی آنها، آزادی‌های سیاسی - مدنی و ... ارزیابی شود. در این فاکتور جمهوری اسلامی ایران رتبه سوم را به خود اختصاص داده‌است.

۷- رتبه‌بندی کشورها در فاکتور فرامرزی

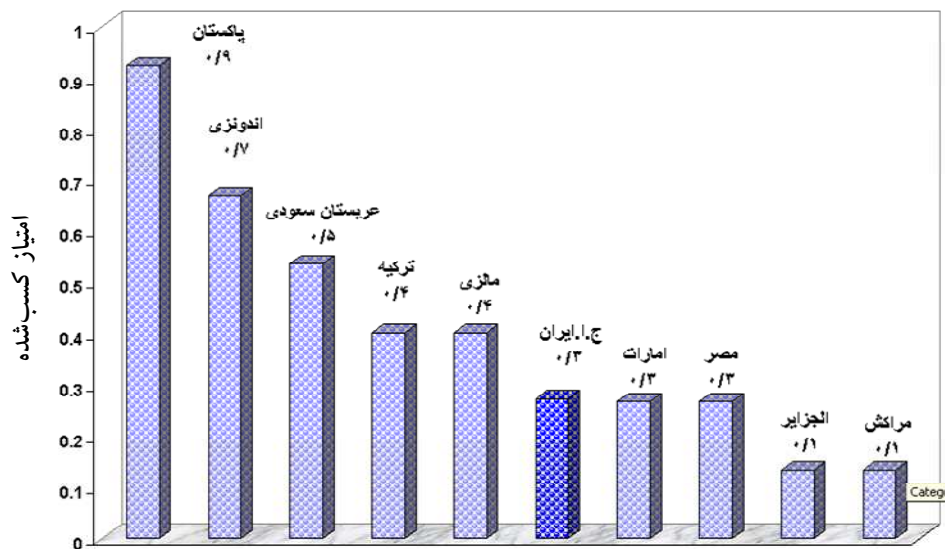
۱۰ متغیری که ملاک اندازه‌گیری قدرت کشورها در زمینه فرامرزی قرار گرفتند عبارت‌اند از: ۱- تعداد شرکای تجاری؛ ۲- جمعیتی که در خارج متولد شده‌اند به صورت درصدی از کل جمعیت؛ ۳- تعداد تماس‌های انجام‌شده با خارج از کشور (دقیقه به نفر)؛ ۴- عضویت دائم در شورای امنیت سازمان ملل متحد؛ ۵- عضویت موقت در شورای امنیت سازمان ملل؛ ۶- عضویت در سازمان‌ها و کنوانسیون‌های بین‌المللی؛ ۷- تعداد مدال‌های المپیک ۲۰۰۴ یونان؛ ۸- تعداد توریست‌های وارد شده به ازاء هر ۱۰۰ نفر جمعیت کشور میزبان؛ ۹- تعداد مسافره‌ای خارج‌شده در طول یک‌سال به ازاء هر ۱۰۰ نفر جمعیت؛ ۱۰- حرکت هواپیماها (تعداد پروازها).

فاکتور فرامرزی میزان حضور و نفوذ یک کشور را در خارج از مرزهای خود نشان می‌دهد، همچنان‌که در نمودار ۷ نشان داده شده است در این فاکتور، کشورهای ترکیه، پاکستان، مالزی، مصر، امارات متحده عربی، سوریه، عربستان، اندونزی، نیجریه و تونس به ترتیب رتبه‌های یکم تا دهم را در منطقه به خود اختصاص داده‌اند. فاکتور فرامرزی، تنها فاکتوری است که جمهوری اسلامی ایران نتوانسته جزء ده کشور برتر جهان اسلام قرار گیرد، به عبارت دیگر به نظر می‌رسد قدرت فرامرزی جمهوری اسلامی ایران از وضعیت مطلوبی برخوردار نباشد.

۸- رتبه‌بندی کشورها در فاکتور فضایی

به طور کلی فاکتور فضایی ۳ متغیر به شرح زیر دارد: ۱- تعداد ماهواره‌های کشورها در فضا؛ ۲- تعداد ماهواره‌های نظامی کشورها در فضا و ۳- تعداد ماهواره‌های ارتباطی - تحقیقاتی.

نمودار ۸. ده قدرت برتر جهان اسلام در فاکتور فضایی

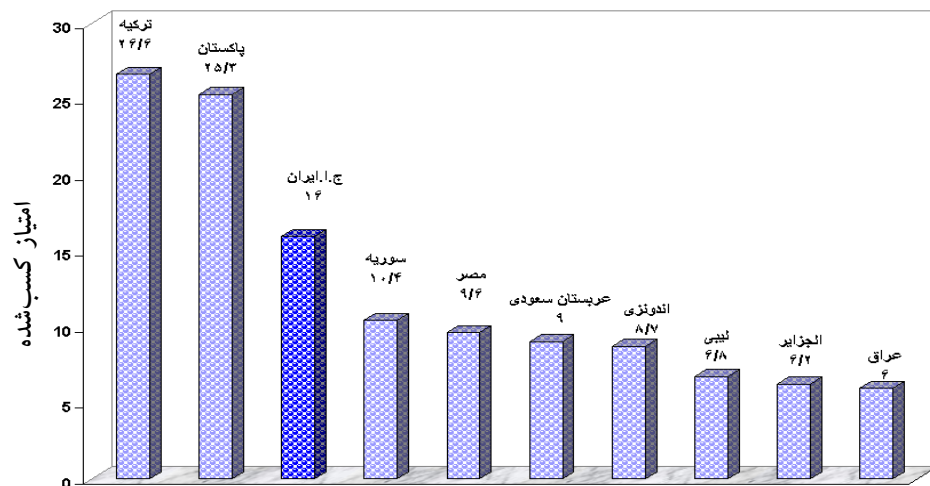
چنان‌که در نمودار ۸ نشان داده شده است، در فاکتور فضایی کشورهای پاکستان، اندونزی، عربستان، ترکیه، مالزی، جمهوری اسلامی ایران، امارات متحده عربی، مصر، الجزایر و مراکش، ده کشور برتر محسوب می‌شوند. البته در زمینه قدرت فضایی به طور کلی کشورهای جهان اسلام، از وضعیت مناسبی برخوردار نیستند، به طوری که هیچ‌یک از کشورهای جهان اسلام نتوانسته‌اند جزء ۱۵ کشور

برتر جهان قرارگیرند. ضمن اینکه در این فاکتور جمهوری اسلامی ایران با ۰/۳ امتیاز در کنار کشوری مانند امارات متحده عربی قرار دارد؛ حال آنکه به‌نظرمی‌رسد توانمندی‌های رو به رشد علمی - فناوری جمهوری اسلامی ایران در زمینه فضایی بسیار فراتر از سطح کشورهای مزبور است.

۹- رتبه‌بندی کشورها در فاکتور نظامی

در فاکتور نظامی تعداد ۸ متغیر زیر برای برآورد قدرت نظامی کشورها استفاده شد. این توضیح لازم است در زمینه نظامی متغیرها و شاخص‌های مناسب‌تری نیز برای سنجش قدرت نظامی کشورها وجود داشت که با توجه به محرمانه‌بودن اطلاعات آن در بسیاری از کشورها، دسترسی به داده‌های آنها ممکن نبود، از این رو ۸ متغیر زیر از مجموع ۱۲ متغیر با استفاده از روش تحلیل عاملی انتخاب شدند:

- ۱- تعداد هواپیماهای جنگی؛ ۲- تعداد پرسنل نیروهای مسلح به‌صورت درصدی از کل جمعیت؛
- ۳- کل هزینه‌های نظامی؛ ۴- هزینه‌های نظامی به‌صورت درصدی از GDP؛ ۵- صادرات سلاح به میلیون دلار؛ ۶- تعداد پرسنل نیروهای مسلح (نیروی هوایی)؛ ۷- تعداد پرسنل نیروهای مسلح (نیروی دریایی)؛ ۸- تعداد شناورهای رزمی (زیردریایی).

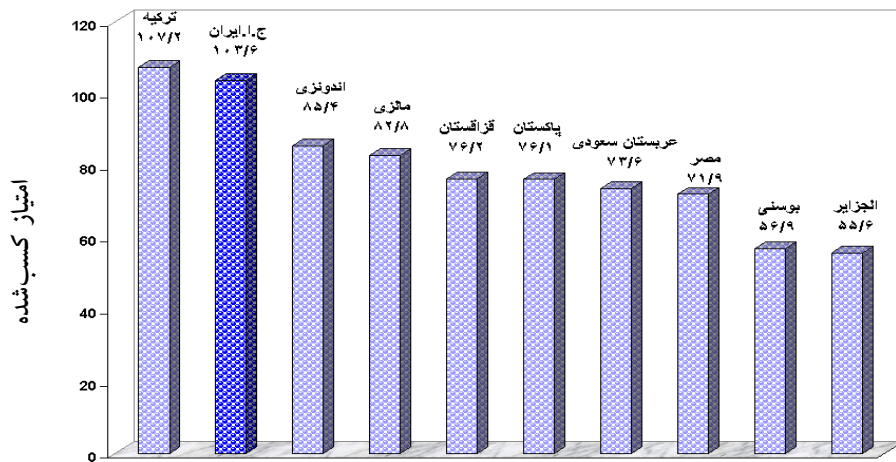
نمودار ۹. ده قدرت برتر جهان اسلام در فاکتور نظامی

چنان‌که در نمودار ۹ نشان داده‌شده‌است در فاکتور نظامی، کشورهای ترکیه، پاکستان، جمهوری اسلامی ایران، سوریه، مصر، عربستان سعودی، اندونزی، لیبی، الجزایر و عراق ده رتبه اول جهان

اسلام را به خود اختصاص داده‌اند. جمهوری اسلامی ایران با اختلاف نسبتاً زیادی پس از ترکیه و پاکستان رتبه سوم جهان را کسب کرده‌است. اگر منظور، اسلام است اصلاح شود.

۱۰- رتبه‌بندی کشورها بر اساس میزان قدرت ملی (مجموع فاکتورهای نه‌گانه):

چنان‌که در قسمت مقدمه اشاره شد، میزان قدرت ملی کشورها با جمع امتیاز کشورها در مجموع نه فاکتور به‌دست آمده‌است. نمودار ۱۰، رتبه‌بندی کشورها را بر مبنای قدرت ملی آنها نشان می‌دهد. بر این اساس، ده قدرت برتر جهان اسلام عبارت‌اند از: ترکیه، جمهوری اسلامی ایران، اندونزی، مالزی، قزاقستان، پاکستان، عربستان سعودی، مصر، بوسنی و هرزگوین و الجزایر. همچنانکه در (نقشه ۱) نشان داده شده است، بر اساس میزان قدرت ملی، جمهوری اسلامی ایران پس از ترکیه رتبه دوم جهان اسلام را کسب کرده‌است.

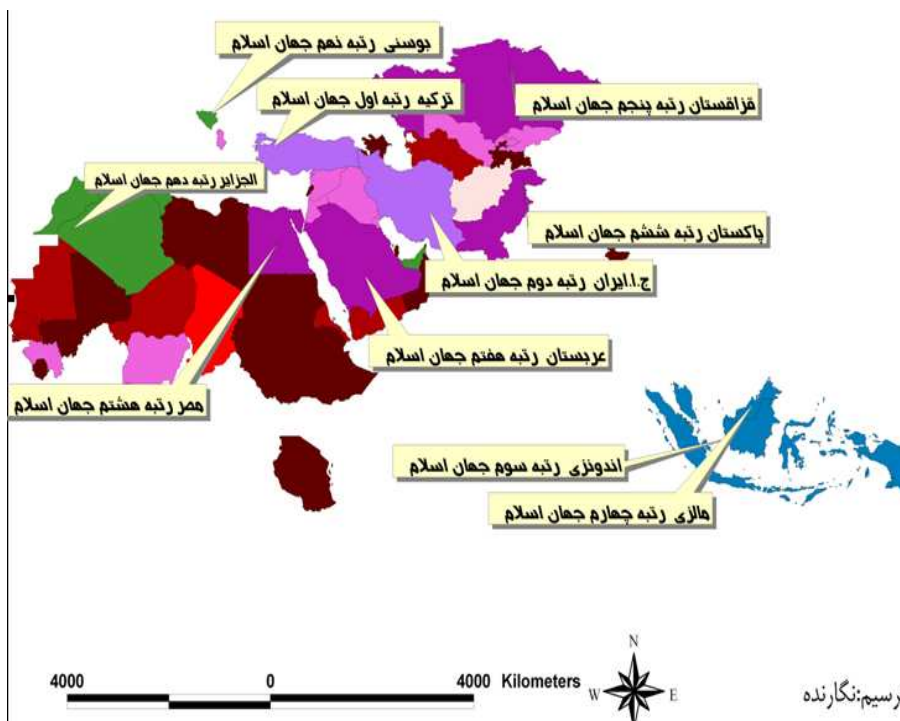
نمودار ۱۰. ده قدرت برتر جهان اسلام بر اساس میزان قدرت ملی (امتیاز مجموع فاکتورها)

نتیجه‌گیری

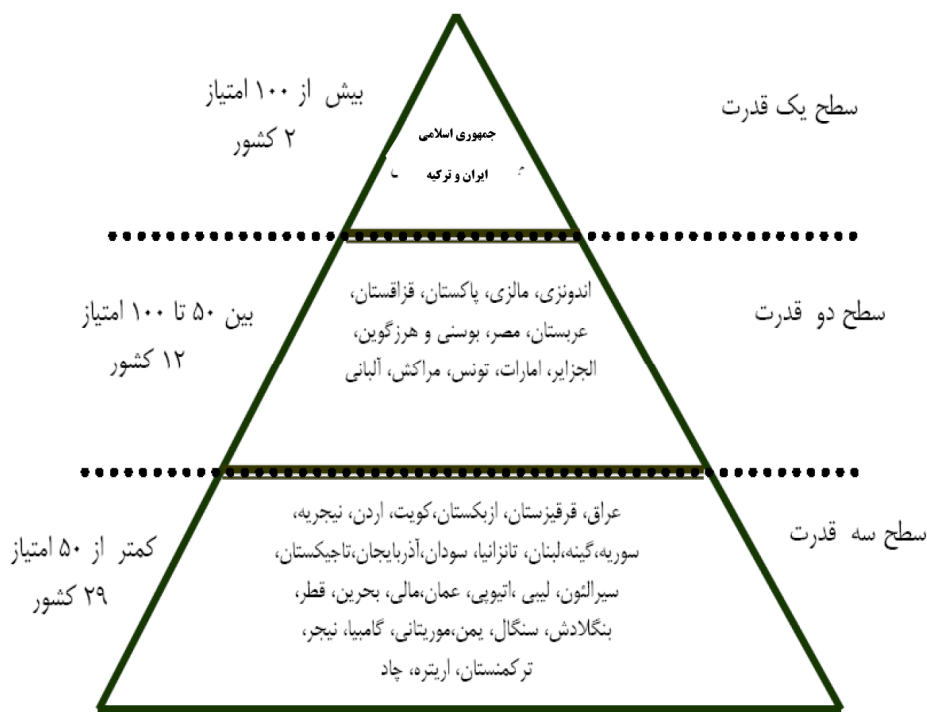
قدرت ملی به مجموعه‌ای از توانایی‌های مادی و معنوی گفته می‌شود که در قلمرو یک واحد جغرافیایی - سیاسی به نام کشور وجود دارد. در این مقاله سنجش قدرت ملی کشورها از طریق جمع جبری امتیازات مثبت و منفی کشورها درباره ۸۷ متغیر و در قالب نه فاکتور اقتصادی، سیاسی، سرزمینی، اجتماعی، فرهنگی، علمی، نظامی، فرامرزی و فضایی انجام شد؛ اگرچه به‌طور عمده جهان

اسلام از ۵۰ کشور اسلامی تشکیل می‌شود، اما با توجه به فقدان اطلاعات برخی کشورها مانند بروئی، جیبوتی و... در این تحقیق تعداد ۴۳ کشور از مجموعه کشورهای جهان اسلام بررسی شدند که اطلاعات مربوط به فاکتورهای نه‌گانه این کشورها در جدول ۳ اشاره شده است. همچنان‌که در بخش یافته‌های تحقیق در قالب نمودارهای متعدد نشان داده‌شد، به استثناء فاکتور فرامیزی که جمهوری اسلامی ایران جزء ده قدرت برتر جهان اسلام قرارنگرفته‌است، در سایر فاکتورها جمهوری اسلامی ایران در مقایسه با بیشتر کشورهای جهان اسلام از رتبه و جایگاه بالاتری برخوردار است، علاوه بر اینکه بر اساس امتیاز مجموع فاکتورها که نمایانگر میزان قدرت ملی کشورهاست، جمهوری اسلامی ایران با اختلاف امتیازی اندک پس از ترکیه در رتبه دوم جهان اسلام قراردارد. این توضیح لازم است با توجه پیشرفت‌های شگرف چند سال اخیر ایران در زمینه‌های مختلف علمی، نظامی، اقتصادی و ... جمهوری اسلامی ایران نسبت به سال‌های قبل در بسیاری از متغیرهای مهم دیگر همچون مقالات حوزه نانو فناوری یا صادرات با تکنولوژی بالا از کشور ترکیه بالاتر قرار گرفته است.

نقشه ۲. ده کشور برتر جهان اسلام بر مبنای میزان قدرت ملی

شکل ۲ ساختار سه سطحی قدرت در جهان اسلام را بر اساس امتیاز کشورها در مجموع فاکتورها نشان می‌دهد. همچنان‌که در شکل مشخص است جمهوری اسلامی ایران به همراه ترکیه در سطح یک قدرت در جهان اسلام قرار گرفته‌اند و سایر کشورها به ترتیب در سطح دو و سه قدرت قرار دارند. با توجه به قراردادن ایران در سطح یک هرم قدرت در جهان اسلام و با عنایت به رتبه بالای جمهوری اسلامی ایران در فاکتورهای نه‌گانه در مقایسه با بیشتر کشورهای جهان اسلام، می‌توان گفت به‌طور تقریبی در تمامی مؤلفه‌های قدرت، جمهوری اسلامی ایران نسبت به بیشتر کشورهای جهان اسلام از برتری نسبی برخوردار است؛ به عبارت دیگر قدرت ملی ایران که مشخص‌کننده وزن و منزلت ژئوپلیتیکی ایران است با اختلاف قابل توجهی از بیشتر کشورهای منطقه (به استثناء ترکیه) بالاتر است که این امر بایستی در معادلات منطقه‌ای و همچنین در تدوین چارچوب سیاست خارجی ایران با کشورهای منطقه مدنظر قرار گیرد.

شکل ۲ ساختار سه سطحی قدرت در جهان اسلام

جدول ۴. امتیازات کشورهای جهان اسلام در فاکتورهای نه‌گانه

رتبه	نام کشور	امتیاز نهایی فاکتور سرزمینی	امتیاز نهایی فاکتور فضایی	امتیاز نهایی فاکتور نظامی	امتیاز نهایی فاکتور فرامرزی	امتیاز نهایی فاکتور اقتصادی	امتیاز نهایی فاکتور فرهنگی	امتیاز نهایی فاکتور اجتماعی	امتیاز نهایی فاکتور علمی	امتیاز نهایی فاکتور سیاسی	امتیاز نهایی مجموع فاکتورها (قدرت ملی)
۱	ایران	۵۰/۲	۰/۳	۳/۵۵	۱/۸	۱/۸	۵/۶۸	۴/۲۵	۱۱/۵۷	۱۰/۳	۱۰۳/۶
۲	ازبکستان	۲۸/۵	۰/۰	۲/۶	۱/۲۶	-۰/۹	۲/۰۱	۳/۵۰	۲/۶۷	۶/۵	۴۶/۱
۳	آذربایجان	۲۱/۹	۰/۰	۲/۴	۱/۵۹	-۰/۱	۱/۶۸	۳/۲۶	۲/۴۱	۵/۲	۳۸/۳
۴	آلبانی	۳۱/۱	۰/۰	۱/۹	۰/۷۶	۰/۲	۱/۹۰	۴/۰۳	۰/۸۲	۹/۰	۴۹/۷
۵	اردن	۱۷/۰	۰/۰	۳/۷	۳/۸۷	۰/۳	۱/۹۸	۳/۸۵	۳/۷۴	۹/۱	۴۳/۵
۶	اریتره	۱۴/۷	۰/۰	۳/۲	۰/۴۸	-۱/۰	۰/۹۳	۰/۵۲	۰/۳۸	۲/۵	۲۱/۷
۷	اتیوپی	۱۶/۳	۰/۰	۴/۳	۳/۵۶	-۰/۸	۵/۱۷	۰/۱۹	۱/۰۹	۶/۵	۳۵/۹
۸	الجزایر	۲۷/۳	۰/۱	۶/۲	۴/۲۶	۰/۱	۲/۴۷	۳/۵۰	۳/۴۰	۸/۲	۵۵/۶
۹	امارات	۲۴/۸	۰/۳	۲/۸	۶/۱۹	۱/۴	۱/۶۶	۴/۵۳	۳/۵۹	۶/۵	۵۱/۷
۱۰	اندونزی	۴۹/۴	۰/۷	۸/۷	۴/۹۰	۲/۵	۲/۱۶	۴/۸۵	۴/۶۰	۷/۶	۸۵/۴
۱۱	بحرین	۱۲/۶	۰/۰	۲/۴	۲/۵۴	۰/۳	۱/۵۴	۳/۹۶	۲/۳۸	۷/۹	۳۳/۶
۱۲	بنگلادش	۱۰/۷	۰/۰	۲/۹	۲/۷۴	۰/۶	۰/۹۸	۳/۶۷	۲/۳۳	۷/۲	۳۱/۲
۱۳	بوسنی	۳۷/۶	۰/۰	۲/۵	۱/۴۰	-۰/۵	۱/۷۹	۴/۲۴	۱/۰۲	۸/۸	۵۶/۹
۱۴	پاکستان	۲۶/۱	۰/۹	۲۵/۳	۷/۳۵	۱/۲	۲/۰۳	۲/۹۹	۳/۶۸	۶/۵	۷۶/۱
۱۵	تاجیکستان	۲۵/۳	۰/۰	۲/۰	۰/۵۳	-۱/۶	۲/۰۷	۲/۱۸	۰/۶۱	۶/۸	۳۷/۹
۱۶	تانزانیا	۲۳/۶	۰/۰	۰/۳	۳/۰۵	-۰/۴	۲/۱۰	۰/۳۰	۱/۳۸	۸/۸	۳۹/۱
۱۷	ترکمنستان	۱۶/۱	۰/۰	۲/۳	۰/۹۱	-۱/۴	۱/۸۱	۲/۷۱	۱/۲۰	۰/۰	۲۳/۶
۱۸	ترکیه	۳۸/۴	۰/۴	۲۶/۶	۷/۸۹	۲/۸	۶/۶۵	۳/۴۵	۱۲/۱۲	۸/۸	۱۰۷/۲
۱۹	تونس	۲۰/۷	۰/۰	۱/۵	۴/۶۳	۰/۷	۲/۹۷	۳/۰۳	۴/۷۴	۱۱/۹	۵۰/۲
۲۰	چاد	۱۲/۷	۰/۰	۱/۲	۰/۷۱	-۱/۰	۰/۴۹	-۰/۳۷	۰/۷۱	۵/۱	۱۹/۶
۲۱	سنگال	۱۵/۰	۰/۰	۰/۹	۳/۳۸	-۱/۵	۱/۲۸	۰/۹۰	۲/۰۳	۷/۷	۲۹/۷
۲۲	سودان	۲۹/۰	۰/۰	۲/۵	۱/۸۰	-۰/۷	۱/۱۶	۱/۷۴	۱/۵۳	۱/۳	۳۸/۴
۲۳	سوریه	۱۵/۳	۰/۰	۱۰/۴	۵/۴۰	-۰/۶	۲/۱۶	۲/۷۰	۱/۲۵	۴/۳	۴۰/۹
۲۴	سیرالئون	۲۷/۰	۰/۰	۰/۹	۱/۸۶	-۱/۸	۰/۴۹	-۱/۲۳	۳/۷۲	۶/۲	۳۷/۲
۲۵	عراق	۲۷/۲	۰/۰	۶/۰	۲/۷۲	-۰/۸	۱/۰۵	۱/۶۲	۰/۸۷	۴/۸	۴۳/۵
۲۶	عربستان	۴۲/۲	۰/۵	۹/۰	۵/۱۳	۱/۵	۱/۹۷	۲/۹۸	۷/۳۶	۲/۹	۷۳/۶
۲۷	عمان	۱۶/۰	۰/۰	۳/۱	۲/۴۴	-۰/۱	۲/۲۶	۲/۵۱	۲/۱۸	۶/۲	۳۴/۶
۲۸	قرقیزستان	۳۲/۹	۰/۰	۰/۹	۰/۸۲	-۰/۹	۱/۳۵	۲/۹۲	۰/۹۱	۷/۳	۴۶/۳

ادامه جدول ۴. امتیازات کشورهای جهان اسلام در فاکتورهای نه گانه

ردیف	نام کشور	امتیاز سرزمینی	امتیاز فضایی	امتیاز نظامی	امتیاز فرامرزی	امتیاز اقتصادی	امتیاز فرهنگی	امتیاز اجتماعی	امتیاز علمی	امتیاز سیاسی	امتیاز نهایی فاکتور سیاسی	امتیاز نهایی فاکتورها (قدرت ملی)
۲۹	قزاقستان	۵۷/۱	۰/۰	۲/۴	۲/۶۰	۰/۵	۱/۶۷	۳/۲۲	۳/۲۴	۵/۴	۷۶/۲	
۳۰	قطر	۱۵/۷	۰/۰	۲/۴	۲/۴۳	۰/۱	۱/۷۳	۲/۹۹	۱/۳۶	۵/۷	۳۲/۴	
۳۱	کویت	۲۱/۹	۰/۰	۲/۹	۳/۳۴	۰/۹	۲/۵۸	۳/۵۲	۳/۹۷	۶/۹	۴۶/۰	
۳۲	گامبیا	۱۵/۷	۰/۰	۰/۲	۲/۱۴	-۱/۳	۰/۵۳	۱/۱۱	۰/۳۹	۸/۴	۲۷/۱	
۳۳	گینه	۲۸/۹	۰/۰	۱/۰	۲/۷۹	-۰/۷	۰/۵۷	۰/۳۶	۰/۴۸	۷/۱	۴۰/۶	
۳۴	لبنان	۱۷/۴	۰/۰	۲/۰	۲/۲۳	۰/۵	۲/۷۰	۳/۳۵	۳/۰۰	۸/۳	۳۹/۵	
۳۵	لیبی	۱۸/۷	۰/۰	۶/۸	۲/۰۹	-۰/۸	۲/۲۳	۲/۷۱	۱/۳۳	۳/۹	۳۶/۹	
۳۶	مالزی	۳۹/۸	۰/۴	۳/۲	۷/۲۵	۳/۷	۲/۵۹	۳/۲۲	۱۲/۳۳	۱۰/۳	۸۲/۸	
۳۷	مالی	۲۰/۰	۰/۰	۰/۴	۲/۸۱	-۰/۱	۱/۲۹	-۰/۶۵	۱/۲۶	۹/۶	۳۵/۱	
۳۸	مصر	۲۸/۶	۰/۳	۹/۶	۶/۳۹	۰/۶	۵/۳۸	۳/۶۵	۱۱/۵۹	۵/۸	۷۱/۹	
۳۹	مراکش	۲۲/۵	۰/۱	۲/۸	۴/۰۶	۰/۷	۲/۳۱	۲/۶۶	۶/۸۷	۸/۰	۵۰/۱	
۴۰	موریتانی	۱۶/۸	۰/۰	۱/۰	۱/۹۰	-۰/۸	۰/۹۷	۰/۷۳	۰/۵۱	۶/۷	۲۷/۸	
۴۱	نیجر	۱۸/۱	۰/۰	۰/۶	۱/۸۶	-۱/۷	۰/۵۸	-۰/۶۵	۰/۷۲	۷/۴	۲۶/۹	
۴۲	نیجریه	۲۵/۱	۰/۱	۱/۹	۴/۷۴	-۱/۰	۱/۰۲	۱/۴۳	۴/۵۵	۵/۵	۴۳/۴	
۴۳	یمن	۱۴/۸	۰/۰	۳/۰	۱/۸۸	-۱/۲	۱/۵۵	۰/۹۵	۱/۰۳	۶/۴	۲۸/۳	

منابع

۱- منابع فارسی

- احمدیان، محمدعلی (۱۳۸۸)، *ویژگی‌های جغرافیایی کشورهای اسلامی*، مشهد: انتشارات سخن گستر.
- پرسکات، ادوارد (۱۳۵۲)، *دیدگاه‌های نو در جغرافیای سیاسی*، ترجمه دره میر حیدر، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- تلیس، اشلی و دیگران (۱۳۸۳)، *سنجش قدرت ملی در عصر فراصنعتی*، نظارت و ترجمه مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران: تهران.

- حافظ‌نیا، محمدرضا (۱۳۸۵)، *اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک*، مشهد: انتشارات پاپلی.
- حافظ‌نیا، محمدرضا (۱۳۸۹)، *قدرت و منافع ملی*، تهران: نشر انتخاب.
- حافظ‌نیا، محمدرضا (۱۳۷۹)، *مبانی مطالعات سیاسی-اجتماعی (۲)*، سازمان حوزه‌ها و مدارس علمیه خارج از کشور.
- جان‌احمدی، فاطمه (۱۳۸۹)، *منتخبی از مقالات ترجمه‌شده کتاب اقلیت‌های مسلمان در جهان*.
- زرقانی، سید هادی (۱۳۸۶)، *مقدمه‌ای بر قدرت ملی*، تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- زرقانی، سید هادی (۱۳۸۹)، «نقد و ارزیابی مدل‌های سنجش قدرت ملی»، *فصلنامه ژئوپلیتیک*، دوره (۶)، شماره (۱).
- زرقانی، سید هادی (۱۳۸۵)، «ارزیابی عوامل و متغیرهای مؤثر بر قدرت ملی و طراحی مدل سنجش قدرت ملی کشورها»، رساله دوره دکتری جغرافیای سیاسی، دانشگاه تربیت مدرس.
- سیف‌زاده، سید حسین (۱۳۷۹)، *نظریه‌پردازی در روابط بین‌الملل مبانی و قالب‌های فکری*، تهران: انتشارات سمت.
- سیف‌زاده، سید حسین (۱۳۸۴)، *اصول روابط بین‌الملل*، چاپ سوم، تهران: نشر میزان.
- عالم، عبدالرحمن (۱۳۷۶)، *مبانی علم سیاست*، تهران: انتشارات آگاه.
- عزتی، عزت‌ا... (۱۳۸۷)، *ژئوپلیتیک در قرن ۲۱*، تهران: انتشارات سمت.
- کاظمی، علی اصغر (۱۳۷۳)، *نقش قدرت در جامعه و روابط بین‌الملل*، تهران: نشر قومس.
- گلی‌زواره، غلامرضا (۱۳۸۵)، *جغرافیای جهان اسلام*، قم: مرکز انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).
- مستوفی‌الممالکی، رضا (۱۳۸۰)، *جغرافیای کشورهای اسلامی*، یزد: انتشارات دانشگاه یزد.
- نظری، علی اصغر (۱۳۸۶)، *ویژگی‌های جغرافیایی کشورهای اسلامی*، تهران: دانشگاه پیام نور.
- ولایتی، علی اکبر و رضا سعید محمدی (۱۳۸۹)، *تحلیل تجارب هم‌گرایی در جهان اسلام*، مجله دانش سیاسی، سال ششم، شماره اول، بهار.

۲- منابع لاتین

- Ashley J. Tellis, & Others (2000), *Measuring National Power in the Postindustrial Age*. Rond: New York, 2000.
- Cohen, Saul (1994), *Geopolitics in the new world Era, In Reordering in the world*, USA :westview press.
- Glassner, martin (2004), *Political Geography*, Blak Hill.
- Goldstein, Joshuas (1999), *international relations*. New York: Longman.
- *Human Development Report 2004*, Published for the United Nations Development Programme (UNDP) 1 UN Plaza, New York10017, USA.
- Kadera, M.kelly (2004). *Measuring National Power, International Interactions*, Taylor &Francis.
- Muir,Richard (1981), *Modern Political Geography* .Mac Millan Education: London and Hong Kong.
- Taylor,Peter (1993), *Political Geography*, Longman Scientific and Technical: U.K.

Measurement and Ranking of National Power of Muslim Countries

Seyed Hadi Zarqani^{1*}

Received on: 5/5/2012
Accepted on: 8/11/2012

Abstract

National power consists of tangible and intangible capabilities that exist within the realm of a geographical unit called state. The measurement of national power for the purpose of ranking of the states in international geopolitical system and its comparison with other countries has always been a concern of political geographers, political scientists and scholars of international relations. Hence several multivariable and single-variable methods have been invented to measure the power of countries. Attempts have been made in the present paper to review the existing measures and also measure the national power of Muslim states on the basis of nine economic, political, military, special, extraterritorial, territorial, scientific, technological, social and cultural elements. Also after ranking the Muslim states on the basis of their political, social, economic power, the rank of the Islamic Republic of Iran has been compared with those of the Muslim states. Finally, a three-tier power model has been depicted to identify the status of Muslim states.

Keywords: Power Structure, Geopolitics, National Power, World of Islam, Islamic Republic of Iran

1*. Ph.D Assistant Professor, Ferdowsi University, Mashad,
h-zarqani@um.ac.ir